

U POLJSKOM SLIKARSTVU

PISANO ZA „POLJA“

Konflikt koji sada razdire poljsko slikarstvo nije ni najmanja varka između modernizma i „sorealizma“, ta pitanja su već prošla, ostala su zatvorena i niko se na njih ne vraća, čak ni u dosetkama. „Sorealizam“ je ustalom bio vrsta elementarnog poraza: niko od umetnika ne bi tu mogao ništa učiniti — odluke što su se odnosile na sudbinu umetnosti padale su daleko izvan njenih oblasti, a prirodna prava razvitka i prirodni konflikti prestali su da deluju.

Sada, kada poljsko slikarstvo ponovo vlada sopstvenim pravima, obnovio se stari, bar trideset godina konflikt između „kapizma“ i „avangarde“. Prvi od ovih pravaca obuhvata (uopšteno uzevši) tendencije bliske postimpresionizmu, vodi poreklo pre svega od Bonara; drugi se nadovezuje na kubizam i razne njegove nastavke.

Pitanje „kapizma“ (od KP „Komitet Pariski“, osnovan od grupe mladih poljskih slikara koji su se dvadesetih godina školovali u „prestonici sveta“) je za poljsko slikarstvo stvar neizmerno važna. Među „kapistima“ nalaze se veoma istaknuti stvaraoči: Vališevski, Tarančevski, Čibiš, Ajebiš i ovaj pravac obogatio je poljsku umetnost mnogim delima od najviše vrednosti, ali — s druge strane — estetizujuća koloristika, dojmovna kontemplacija prirode u povezanosti sa apsolutnim nedostatkom konstruktivne misli sve je to postalo ozbiljno ograničenje kapizma, a u vezi sa njegovim širokim uticajem — ozbiljno ograničenje poljskog slikarstva u međuratnim godinama.

Pred rat i prvih godina posle rata postojale su u Krakovu i Lodju snažne avangardne grupacije, bliske apstraktnom slikarstvu, sa velikim novatorskim ambicijama. Članovi ovih grupa pripadali su u većini Komunističkoj partiji, vezujući traženje novih formi u slikarstvu sa postulatima pregradnje društvenog okruženja čoveka: plastičnog oblika i ustrojstva. Razumljivo je da je društveni obražaj koji je nastao u Poljskoj 1944 i 1945 godine morao da probudi u ovih slikara velike nade. Avangardistički pokret koji je obuhvatio tendencije kubističke, apstraktne i nadrealističke, delovao je u to vreme sa rastućom snagom, javljali su se manifesti, otvarane su takodje manifestacione izložbe. Sve ovo prekinuto je veoma oštro 1949 godine kada je na bazi administrativnih ukaza nametnut obavezno „sorealizam“, kada su postali obavezni sovjetski uzori.

Dok su se kapisti delimično prilagodili novim zahtevima koji su tada postavljani pred slikarstvo članovi avangarde izabrali su protest kroz čutanje. Ono je trajalo pet godina.

Vredjanja avangardista ostalih modernih pravaca, koji su otpuštali od naturalističkih uzora zbog antinardnosti i „formalizma“ počela su da se smanjuju već 1954 godine. U početku se govorilo da nove forme, smeće i sintetične, mogu da se koriste bar u primenjenoj umetnosti, u reklam i plakati. Kasnije su priznate uopšte... da dozvoljene.

Ogroman značaj imala je Opštepoljska izložba mlade plastike (tzv. izložba u Arsenaku) u vreme varšavskog Omladinskog festivala 1955 god. Izloženi radovi nisu umetnički bili najzreliji, mogli su da odbijaju svojom ekspresionističkom grimasom ali su predstavljali prvi veliki protest protiv dotada zvanične umetnosti, protest koji je svojom velikom idejnom snagom što je proizilazila iz ovih slika imao ubojnu moć. Sorealizam je tada bio do kraja kompromitovan „krajevšćina“ (kako je nazvana njegova poljska grana po prezimenu Helene i Juliusa Krajevskih) je otišla u

zapečak, i izneti su skriveni radovi umetnika koji su se dotle nazivali u indeksu, izvučeni su iz zaborava takvi slikari kao Vladislav Šišeminski, izvrtni stvaralac i teoretičar koji je u periodu prezira prema modernizmu najdoslovnije umro od gladi.

Jedna za drugom otvarane su nove izložbe, jedna za drugom stvarale su se nove grupe koje su manje ili više precizno, manje ili više originalno, izgrađivale „savremenost“.

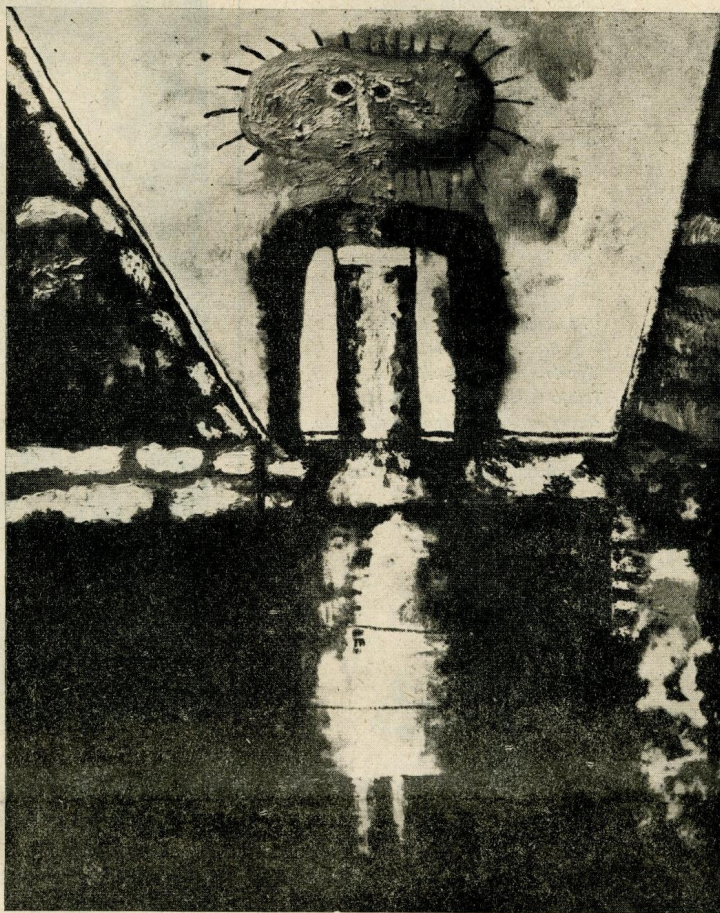
Najjače i najzatvorenije zarišne moderne plastike nalazi se danas u Krakovu. Tamo stvara grupa slikara i vajara povezana sa pozorištem „Kriko 2“ gde je najistaknutija ličnost istaknuti artista i vanredan organizator, umetnički direktor pozorišta — Tadeuš Kantor. Ova grupa organizovala se nedavno u pravo udruženje koje treba da poseduje vlastito izdavačko preduzeće (prve serije reprodukcija već su se pojavile u prodaji). U čisto umetničkom pogledu ova grupacija nalazi se na veoma visokom nivou jer krakovska avangarda ima lepe tradicije. Iz starijeg pokolenja tamo su Janoš Stern i Marija Jarema, a iz mlađeg Tadeuš Kantor, Tadeuš Bžozovski, Kažimierz Mikulski, Ježi Novoselski. Ove umetnike ne ujedinjuje zajednička doktrina, oni svoja traženja upravljaju u različitim pravcima: od čiste apstrakcije preko dalekih figuralnih aluzija (kod Marije Jareme) do nadrealizma (Mikulski) i tašizma (Kantor). Nemoguće je međutim klasifikovati jednoznačno dinamično slikarstvo Bžozovskoga, ili hijeratičnu pomalo vizantinizujuću umetnost Novoselskoga.

Savremeni umetnici u Varšavi deluju vrlo izdvojeno. Među njima se nalazi nestor poljske avangarde, prijatelj Šišeminskoga: Henrik Staželski, iz srednjeg pokolenja treba pomenuti Marka Vladarskoga, od mlađih slikara Jana Lebenštajna i Stefana Gjeravskoga.

Veliki spor oko suštine modernizma, oko pravilnosti razvoja umetnosti našeg vremena — u Poljskoj ni najmanje nije završen. U talasu oduševljenja za novo slikarstvo, oduševljenja za stvaralačku slobodu i eksperimenat, javio se među umetničkom omladinom veliki broj grupa koje deklarišu svoj modernizam. Tako u Varšavi imamo „Grupu 55“, u Poznanju „Grupu R 55“ i „Grupu 4 FxR“, u Katovnicama „Grupu St-532“, u Vroclavu „Grupu X“ itd. U umetničkoj ideologiji ovoga pokreta mladih vlada velika pometnja, vrlo često radi se više o buntovničkim manifestacijama, nego o preciziranom pravcu. Broj stvaralaca svesnih svoga puta i svesnih puteva plastike XX veka — veoma je mali. Ostali traže pipajući po mraku. Slabost kontakta sa slikarstvom na Zapadu,

nedostatak knjiga, reprodukcija i izložbi, siromašno zbirki desetkovanih za vreme rata — sve to deluje da mladi često lupaju u otvorena vrata, da se oduševljavaju

JAN LEBENŠTAJN

FIGURA U ENTERIJERU

likovna

umetnost

pojavana davno već priznati za pogrešne.

Apsolutna stvaralačka sloboda ne ide ni najmanje u korak sa ozbiljnijim povećanjem za realizaciju ozbiljnijih plastičnih poduhvata — i čak izvrsna vrsta savremenog plastičnog mišljenja zahteva ispravljeno novostvorenih formi u novoj skali, u drugom materijalu no što je tradicionalna slika na štafelajima ili običan odliv u gipsu.

Poljsko savremeno slikarstvo osvojilo je u mnogo slučajeva veoma originalne rezultate — ali još uvek je to struja koju je u potpunosti moguće oceniti jedino posećujući radionice umetnika. Borna za priznavanje pravoga mesta plastične avangarde, za puniji uticaj nego dosada — tek je započela. Biće ona nesumnjivo vrlo teška ne samo s obzirom na ekonomske teškoće u zemlji, nego i s obzirom na duboko ukorenjene otpore u odnosu prema savremenoj plastici.

Protivljenje dolazi ne samo od strane prosečnih primalaca bez umetničke kulture; vrlo opasan protivnik konstruktivnih tendencija

u slikarstvu su — estetske tradicije „kapizma“, tradicije koje vrše pritisak na isprobana koloristička rešenja.

„Kapisti“ su profesori i rektori umetničkih škola, oni vaspitavaju mladež, oni sede u upravama udruženja, oni zahvaljujući svojoj poziciji imaju veliki uticaj na situaciju u poljskom slikarstvu, i ne nameravaju da od ovog uticaja odustanu. Ovakvo stanje neizmerno otežava sve napore avangarde, i to kako od strane idejno umetničke, tako i od organizacione.

U jesen treba da se održi velika diskusija između dveju protivničkih tendencija; priprema se festival savremene plastike zajedno sa retrospektivnim delom, koji treba da prikaže prinos poljske avangarde, i festival „kapizma“ gde će biti prikazana koloristička tradicija u poljskom slikarstvu. Dosada se ograničavalo samo na sporadične ispade — ozbiljnijih teoretskih polemika još nije bilo.

Treba dodati da ozbiljnu opasnost za konstruktivne tendencije

prestavlja zainteresovanost poljskih plastičnih umetnika sve jače u poslednje vreme, za strukturalno slikarstvo (znači takvo koje za materiju slike uzima strukturu boja). Prvenstveno ovdje uzima u prvom redu tašizam, koji pridobija sve više pristalica — zahvaljujući ogromnim emocionalnim vrednostima i nevidenoj slobodi tašističkih slika. Izvan toga, prema estetizujućoj tradiciji kapizma, tašizam često ostaje ogoljen iz svojih osnovnih problema; nove hromatike i nove prorsone vrednosti boja.

**

Pet godina prekida u razvoju poljske umetnosti učinilo je da je za ozbiljan uspeh smatrano ako se u slikarstvu dostigne nivo iz 1948 godine. Danas već otišli smo sigurno dalje, a sve ukazuje na to, da ovaj napredak i pored najrazličitijih teškoća (pre svega privrednih) neće biti zastavljen.

Preveo
Petar VUJIČIĆ